

6. Биленко С.В. Советская милиция России (1917-1920 гг.) : учеб. пособ. / Семен Владимирович Биленко. - М., 1976. - 96 с. - Библиогр. в подстроч. примеч.

7. Баранцева Е.Л. Организационно-правовые основы и механизм политики репрессий в Вятском крае, ноябрь 1917 - декабрь 1934 г.: историко-правовое исследование : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Елена Леонидовна Баранцева. - Нижний Новгород, 2005. - 29 с.

8. Пожидаев А.А. Превращение ВЧК в «боевой отряд партии» / А.А. Пожидаев // Вестник Воронежского института МВД России. - 2008. - № 4. - С. 45-48.

9. Рогожин А.И. Всеукраинская ЧК в период иностранной военной интервенции и гражданской войны (конспект лекций) / А. И. Рогожин, Л. Н. Маймескулов; Харьковский юридический институт. - Харьков, 1964. - 70 с. - Библиогр. в подстроч. прим.

10. Чудакова М.С. Органы госбезопасности России: сравнительный анализ деятельности / Марина Станиславовна Чудакова // Вестник Томского государственного университета. - 2007. - № 304. - С. 111-117. - Библиогр.: с. 117.

11. Гибов В.В. Организационные формы участия граждан в охране общественного порядка в РСФСР в первые годы советской власти (1917-1925 гг.) / В. В. Гибов, И. В. Кацуба // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. - 2007. - № 4 (36). - С. 21-24. - Библиогр.: с. 24.

12. Папырин В.В. Концепция «революционной законности» и особенности ее воплощения в политико-правовой жизни советской России в период НЭПа / В.В. Папырин // История государства и права. - 2007. - № 8. - С. 35-36. - Библиогр.: с. 36.

13. Камалова Г.Т. Законодательные акты как источник для изучения истории советских правоохранительных органов в годы НЭПа / Галина Тимофеевна Камалова // Вестник Южно-Уральского государственного универ-

ситета. - 2008. - № 2. - С. 12-19. - (Сер. «Право», вып. 13). - Библиогр.: с. 19.

14. Мозохин О.Б. Право на репрессии: Внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918-1953) : монография / Олег Борисович Мозохин. - М. : Кучково поле, 2006. - 480 с.

15. Котляр Ю.В. Селянство Півдня України: доба нової економічної політики (1921-1929 рр.) / Ю.В. Котляр ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. - Одеса : ТОВ ВіД, 2004. - 354 с. - Бібліогр.: с. 304-338.

16. Дорошко М. Органи ВУЧК-ГПУ-НКВД у здійсненні контролю над компартійно-державною номенклатурою УСРР у 1920-1930-ті роки / Микола Дорошко // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. - 2003. - № 1 (20). - С. 50-59. - Бібліогр.: с. 59.

17. Марчуков А.В. Украинское национальное движение: УССР. 1920-1930-е годы: цели, методы, результаты / Андрей Владиславович Марчуков ; [отв. ред. В.В. Трепавлов] ; Ин-т рос. истории РАН. - М. : Наука, 2006. - 599 с. - Библиогр.: с. 573-584.

18. Караман В.Н. «...Доказательств нет, а посадить надо». Методы репрессивной политики ВКП(б) в 1930-е годы / Вадим Николаевич Караман // Россия и АТР. - 2004. - № 4. - С. 105-111.

19. Хаустов В.Н. Развитие советских органов государственной безопасности: 1917-1953 гг. / В.Н. Хаустов // Cahiers du Monde russe. - 2001. - № 42/2-3-4. - P. 357-374.

20. Постановление ЦИК и СНК СССР от 5 ноября 1934 г. № 22 «Об Особом Совещании при НКВД СССР» // Сборник законов СССР. - 1935. - № 11. - С. 84.

*Кульгавець Х.Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарсько-правових
дисциплін ЛДУВС
Надійшла до редакції: 17.05.2015*

УДК 34(091):347. «18/19»

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ ВІТЧИЗНЯНИМИ ІСТОРИКАМИ ПРАВА (XIX ст. - 20-і роки XX ст.)

Стецюк Б. Р.

У статті проаналізовано спадщину вітчизняних істориків права XIX ст. - 20-х років XX століття. Висвітлено їх внесок у дослідження процесуального права Гетьманщини.

Ключові слова: історія українського права, дослідники права, Гетьманщина, судочинство.

В статті проаналізовано насліддя отечественных историков права XIX в. - 20-х годов XX века. Освещен их вклад в исследование процессуального права Гетманщины.

Ключевые слова: история украинского права, исследователи права, Гетманщина, судопроизводство

The article represents analysis of the heritage of the Ukrainian historians of law of the 1800 s - 1920 s. Their contribution to the study of procedural law in Hetmanshchyna is given a thorough review.

Keywords: history of law of Ukraine, researchers of law, Hetmanshchyna, legal proceedings.

У період реформування правової системи в нашій країні актуальним стає вивчення вітчизняної правової спадщини. В історико-правовому аспекті особливо можна відзначити дослідження процесуального права Гетьманщини вченими XIX ст. - 20-х років XX ст. Значимість таких розробок пояснюється тим, що саме в цей період закладаються підвалини й починає формуватися процесуальне право на основі як власне українських звичаєво-правових традицій, так і на рецепції європейського права. Тому важливим є вивчення та аналіз наукової спадщини вчених, які присвятили свої праці дослідженню проблем процесуального права доби Гетьманщини.

На сьогодні відсутня єдина академічна робота з аналізу праць істориків держави і права України досліджуваного періоду. Щоправда, є окремі напрацювання, при-

© Б. Р. Стецюк, 2015

свячені конкретним персоналіям, зокрема, В. Вороненка, Л. Кістерської, Л. Матвєєвої, І. Усенка, Я. Дашкевича, В. Заруби, Ю. Цимбала. Так само концептуальні погляди обговорювалися на цілому ряді науково-практичних конференцій з історико-правових питань і на наукових нарадах учених. Проте зазначені роботи не дають цілісного уявлення про стан досліджень історії українського права в часи Гетьманщини. Через це нашим завданням є визначення змісту та аналіз особливостей робіт учених-істориків права того періоду.

Потрібно зазначити, що вивчення історії українського права розпочалося в перші роки XIX століття і, як не дивно, було зумовлене засновниками німецької «історичної школи права» інтересом до історії розвитку права кожної окремої нації. Проте, зважаючи на те, що український народ у XIX столітті не мав своєї держави, його минуле в правовій системі вивчалось лише як науково-дослідний матеріал, що був складовою частиною розвитку права в історії інших народів. Через це правова система Гетьманщини розглядалася як частина історії розвитку правових норм Росії або Польщі. Так, перші наукові розробки в цьому напрямі з'являються на початку XIX століття, авторами яких були історики права університету м. Дерпт, і вони досліджували зазначену проблематику як складову частину історії російського права. У 1820-1830 рр. робота ця була продовжена польськими вченими, які розглядали історію українського права під кутом зору провінціального польського права XIX століття [14, 630].

Із середини XIX століття починається активний розвиток російської історичної правової думки. Проте вона розвивалася відповідно до офіційної концепції історичного процесу, основні принципи якої полягали в тому, що Україна і її історичне минуле було органічною частиною розвитку російської нації та Російської імперії. Через це в тому ж ракурсі розглядалася така галузь науки, як історія права. І хоч істориками було виконано значний обсяг роботи з цього напрямку, однак вони дотримувалися неправильної методології, котра полягала в безпідставному включенні українського права до складу російського права [14, 630].

Причиною низького рівня досліджень правової системи Гетьманщини також були побоювання царського уряду стосовно прагнення відродження незалежності в українському суспільстві. Тільки в період проведення в Росії загальнодемократичних реформ 60-80-х рр. XIX ст. судова система Гетьманщини стала об'єктом дослідження для представників української історико-правової науки [3, 247, 444, 453-462]. Але всі ці дослідження були спрямовані на створення її загальної характеристики, визначення періодизації історії українського права взагалі та кримінально-процесуального зокрема. В його поверхневому аналізі відображаються тільки окремі відомості про систему кримінально-процесуальної дії, вони представлені розрізнено й у контексті загальної характеристики правової системи Гетьманщини згадуються епізодично.

Певні зрушення в цій сфері дослідження стали наявними в кінці XIX - на початку XX століття у зв'язку із виникненням школи західно-руського права (Київська історико-юридична школа). Її основоположниками були відомі вчені-юристи М. Владимирський-Буданов і Ф. Леонтович [14, 631; 29, Т. 2, 544]. Учені школи висвітлили низку проблем власне українського права. Їхні дослідження своєрідності державно-правового розвитку на українських землях Великого князівства Литовського,

що не збігалися з офіційною версією західнорусизму, стали предтечею української історико-правової науки. Ідеї школи найвиразніше відображені в монографіях М. Владимирського-Буданова [10-11].

Найвідомішим дослідником права Гетьманщини був О. Кістяківський. Одним із вагомих його досягнень є підготовка до друку й видання кодексу прав козацької держави XVIII ст. «Права, за якими судиться малоросійський народ» [24]. Особливої уваги заслуговує його нарис історичних відомостей про цей кодекс. Ця праця є першою й найповнішою монографією, яка базується на архівних матеріалах. До сьогодні вона не втратила свого значення. У ній, крім історичних даних про походження Кодексу, аналізуються чинні в Україні XVII - XVIII століття закони, джерела Кодексу, а також подається наукова оцінка зібраних законів.

О. Кістяківський зупиняється на характеристиці історико-правових актів, які встановлювали відносини між російським загальноімперським законодавством та автономними законами України після укладення останнього союзу з Москвою. Далі вчений подає детальний огляд джерел Кодексу, а саме Литовського статуту в редакції 1588 р. та магдебурзького права. Стосовно останнього робить історичну замітку про його долю щодо функціонування в правовій системі України.

Дослідником подається оцінка Кодексу з науково-правового погляду, зазначаючи при цьому високі якості норм цивільного права та застарілість ідей, якими просякнуті норми кримінального права. У монографії вчений зупиняється на ставленні вітчизняного законодавства до окремих законів, котрі діяли на території України, розкриває мотиви складання Кодексу, описує склад комісії, яка працювала над кодифікацією.

Після видання тексту Кодексу проблемою історії кодифікації українського права займався І. Теличенко [27, 41]. Він на нових архівних матеріалах подає більш детальний виклад історії Кодексу 1743 року. Також повніше, ніж О. Кістяківський, подає персональний склад Кодифікаційної комісії. Ученим описується подальша доля Кодексу після його завершення Комісією. І. Теличенко робить короткий огляд тих джерел права, що використовувалися в «Правах...», указуючи на протиріччя, які виникали при врегулюванні правовідношень юридичними нормами з різних збірок законів.

Важливими в плані дослідження історії судів і судочинства зазначеного періоду є праці Д. Міллера. Він проаналізував сутність судової реформи 1763 року, у результаті якої було введено земські, гродські і підкоморські суди. На думку вченого, основною причиною цієї реформи було бажання козацької верхівки стати шляхтою й прирівнятися за соціальним станом до російського дворянства, і однією з умов такого становища є шляхетські суди, які раніше існували в Польщі [18, 37-100].

Вивченням судової системи Гетьманщини взагалі та кримінально-процесуального права, зокрема, займався відомий український історик О. Левицький. Він намагався розглянути історію діяльності судів. Учений проаналізував роботу судових органів, торкнувся питань судочинства саме при розгляді кримінально-процесуальних справ. Автор прагнув подати деякі матеріали судових справ, в яких відображено проходження самого кримінального процесу. У своїх наукових дослідженнях він доводив, що в діяльності низових судів активну участь брала громада, визначаючи таким чином суд всенародним. Разом з тим історик пояснює з'єднання ратушних і

міських судів з козацькими, через відсутність в Україні на цей час антагоністичних класів. Хоч, як показують пам'ятки права цього періоду, козацька старшина переважно силою оволодівала міськими судами й часто міцними вели станову боротьбу за свою самостійність щодо управління і судочинства [16, 5].

На початку ХХ століття, коли умови наукової діяльності в Україні стали більш сприятливі, знову активізувалася дослідницька робота в галузі історії права. Дослідники стали звертати увагу на систему та аналіз правових норм минулого. Першими фундаментальними працями такого характеру були дослідження М. Слабченка, який частково вивчав судову практику та різні збірки права, а також «Права, за якими судиться малоросійський народ». На підставі цих досліджень М. Слабченко показав систему покарань, котру застосовували суди [25]. В окремі науковій розвідці вчений досліджує історію територіально-адміністративного поділу України, де частково розглядає кримінально-процесуальне право в різних урядових одиницях у період Гетьманщини [26].

До питання покарань і судових вироків зазначеного періоду звертається О. Малиновський. Автор доводить тезу, що в тогочасній судовій практиці карна система за нормотворчими збірками значно зм'якшувалась відповідно до звичаєвого права [17].

Досліджував діюче право на Лівобережній Україні М. Товстоліс. Він видав низку розвідок з історії українського цивільного права, в яких розглядає процес взагалі й лише побічно торкається питання кримінально-процесуальних норм у цивільному праві [28, 111-158].

Аналізуючи історико-правові пам'ятки, М. Чубатий подає виклад про правове становище церкви й духовенства в українській державі XVII - XVIII ст. Розкриваючи проблему судових процесів, автор частково показує окремі особливості розгляду справ у кримінальному спрямуванні [30].

Проблеми, пов'язані з діяльністю копних судів і застосуванням ними норм кримінально-процесуального права, досліджував І. Черкаський. Основним завданням його праці було виявлення устрою та судового процесу копного суду. У своїй праці «Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVII-XVIII вв.» науковець детально аналізує проведення кримінального судочинства й сам механізм виконання покарань. Зокрема, ним розглянуто джерела проведення судових процесів, а також визначено кримінальні злочини, розслідування яких входило до компетенції копних судів. У зазначеній праці вченим робиться висновок, що визначення копних судів як інституції звичаєвого права і є одним з елементів реалізації норм звичаєвого права [29, 30-31].

Основні моменти судочинства Гетьманщини намагався висвітлити й А. Яковлів. Так, у своїй науковій розробці «Про копні суди на Україні» він розглянув склад, компетенцію, територію дії, час існування копних судів. Щоправда, дослідником не було приділено достатньо уваги практичній діяльності судів щодо розгляду кримінальних прав, більш поглибленому вивченню нормативної бази, якою керувалися копні суди [33]. Більш детально А. Яковлівим проаналізовано вплив правових звичаїв на розвиток функціонування українського права, особливо у сфері застосування його норм у судочинстві, у статті «Звичаєве право», в якій, зокрема, описано види доказів та особливості проведення слідчих дій за звичаєвим правом [34, 222-236].

Подібної думки щодо народності судів дотримувався

український історик права В. Модзалевський. Він акцентував увагу на самій процедурі прийняття постанови міськими судами через схвалення «товариською радою» і це наближало зазначені інстанції до копного суду [1, 1-2].

Основні моменти діяльності судів і судочинства Гетьманщини були в центрі уваги досліджень М. Грушевського [12]. В опублікованих матеріалах він висвітлив проблему діяльності копних, духовних і цехових судів, а також звернув увагу на їх юридичну компетенцію щодо кримінально-процесуальної діяльності. У своїх дослідженнях цю проблему М. Грушевський розглядає в контексті огляду політичного, соціально-економічного, культурного розвитку Гетьманської держави.

Досліджував проблеми історії України, зокрема Гетьманщини, український історик І. Джиджора [13]. У «ЗНТШ» протягом 1906-1912 рр. було надруковано наукові розвідки І. Джиджори про генеральну військову канцелярію та реформи Малоросійської колегії на Україні в 1722-1723 рр., про економічну політику російського уряду проти України в 1720-1730 рр., які ввійшли до збірки «Україна в першій половині XVIII віку», упорядкованої й виданої М. Грушевським у 1930 році [31, Т. 2, 172].

Опис окремих державно-правових інститутів Українсько-Гетьманщини знаходимо й у працях таких українських істориків, як В. Антонович [2], який, крім того, керував підготовкою й відредагував 9 томів «Архива Юго-Западной России» (написав до них вступні статті), О. Лазаревського [15], Д. Яворницького [32].

Початок системних досліджень у галузі історії держави і права України у 20-і роки ХХ ст. поклала Комісія з питань вивчення українського права при Всеукраїнській Академії Наук УСРР, яку очолив український правознавець та історик М. Василенко. Вчений досліджував історію розвитку українського права XVII-XVIII ст. [5; 8], зокрема історію устрою Гетьманщини [6; 9]. Він видав класичну юридично-археографічну працю «Матеріали до історії українського права» [7]. М. Василенко по праву вважають одним із родоначальників української історико-правової науки. У часи, коли українське право розглядалося майже виключно як різновид польського чи російського права, він почав досліджувати оригінальні пам'ятки правової культури українського народу. Вчений увів до наукового обігу відому нині юридичну пам'ятку «Екстракт з указів, інструкцій і установ... 1756 року». Як організатор науки М. Василенко згуртував навколо себе плеяду непересічних дослідників-правників: Л. Окіншевича, С. Борисенка, І. Черкаського та ін., здобутки яких у дослідженні історії української держави і права багато в чому залишаються неперевершеними [31, Т. 1, 310].

С. Борисенко вивчав переважно історію вітчизняного кримінального права. Об'єктом його досліджень були «Руська Правда», Литовські статuti, звичаєве право України. Основні праці: «Утворення професійної адвокатури в Литовській державі» (1927), «Звичаєве право Литовсько-Руської держави на поч. XVI ст.» (1928) [4].

Л. Окіншевич, працюючи в складі названої Комісії, провів дослідження Генеральної ради, Ради старшин та Генеральної старшини [19; 22-23]. Проте на початку 30-х років ХХ ст. Комісія припинила свою діяльність. Частина науковців, звинувачених у «буржуазному націоналізмі», змушена була емігрувати за кордон і там продовжувати свою роботу. Вже в еміграції Л. Окіншевич опублікував нові праці з історії українського права другої половини XVII-XVIII ст. [20; 21].

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що, починаючи з 60-х рр. XIX ст. (після проведення у Росії

загальнодемократичних реформ), українська правова система стала об'єктом дослідження для представників української історико-правової думки, хоча дослідження цих років носили поверхневий характер. Системні дослідження в галузі історії держави і права України розпочинаються у 20-х роках ХХ століття. Цей період є найбільш плідним у розвитку української правової науки загалом.

Література

1. Актовые книги Полтавского городского уряда XVII-го века: Справы поточныя 1664-1671 годов / [ред. и прим. В.Л. Модзалевского].— Чернигов: Изд-во Полтав. Губ. Учен. Архив. Комиссии, 1912. — Вып. 1. — 236 с.
2. Антонович В.Б., Бец В.А. Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах / В.Б. Антонович, В.А. Бец; [сост. по коллекции В.В. Тарновского]. — К.: Тип. ун-та Св. Владимира, 1885. — Вып. 1. — 110 с.
3. Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетьманства / Д.Н. Бантыш-Каменский; [передм. О.І. Гуржія; Ред. рада В.А. Смолій, П.С. Сохань, М.Ю. Брайчевський та ін.]. — К.: Час, 1993. — 656 с.
4. Борисенко С. Звичаєве право Литовсько-Руської держави на початку XVI ст. / С. Борисенко // Праці комісії для вивчення звичаєвого права країни. — К., 1928. — Вип. 3.
5. Василенко М. Збірник матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII - XVIII вв. / М. Василенко // Український археологічний збірник. — К., 1926. — Т. I.
6. Василенко М. З історії устрою Гетьманщини: Критичні замітки / М. Василенко // Записки НТШ. — Львів, 1912. — Т. 108. — С. 102-116.
7. Василенко М.П. Матеріали до історії українського права / М.П. Василенко. — Т. 1 (1722-1764). — К., 1929.
8. Василенко М. Пам'ятник українського правничої літератури XVIII століття / М. Василенко. — Львів: Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка, 1925. — 26 с.
9. Василенко М. Ще до історії устрою Гетьманщини XVII-XVIII ст. З приводу заміток М.Є. Слабченка / М. Василенко // Зап. наук. тов-ва ім. Т.Шевченка / [під ред. М. Грушевського]. — Львів, 1913. — Т. 140-141. — С. 79-85.
10. Владимирский-Буданов М. Акты по управлению Малороссиєю гр. Румянцева за 1767 г. / М. Владимирский-Буданов // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. — К., 1891. — Кн. 5. — С. 103-140.
11. Владимирский-Буданов М. Німецьке право в Польщі і Литві / М. Владимирский-Буданов. — К., 1872. — Ч. II.
12. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. Грушевський; ред. кол. П.С. Сохань та ін. — Т. 9. — Кн. 1: Роки 1650-1654. — К.: Наук. думка, 1996. — 869 с. (Пам'ятки іст. думки України).
13. Джиджора І. До історії Генеральної військової канцелярії / І. Джиджора // Зап. наук. тов-ва ім. Т. Шевченка / [під ред. М.С. Грушевського].— Львів, 1912. — Т. 107. — С. 39-51.
14. Енциклопедія українознавства. Загальна частина: у 3-х т. (Репринтне відтворення видання 1949 р.) — К., 1995.— Т. 1-3. — 1230 с.
15. Лазаревський А. Павел Полуботок / А. Лазаревський // Русский Архив. — М., 1880. — Кн. 1. — С. 137-209.
16. Левицкий О. Очерки народной жизни в Малороссии во второй половине XVII ст. / О. Левицкий. — К.: Киевская старина, 1902. — 311 с.

17. Малиновський О. Кари майнові та кари особисті / О. Малиновський // Юбейний збірник на пошану акад. Д. Багалія. — К., 1927. — Т. I.

18. Миллер Д.П. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Превращение козацкой старшины во дворянство / Д.П. Миллер. — К.: Киевская старина, 1897. — 133 с.

19. Окіншевич Л. Генеральна старшина на Україні-Гетьманщині XVII-XVIII ст. / Л. Окіншевич // Праці Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права / [під ред. М.П. Василенка]. — К., 1926. — Вип. 2. — С. 84-171.

20. Окіншевич Л. Значне військове товариство в Україні-Гетьманщині XVII-XVIII ст. / Л. Окіншевич // Записки НТШ. — Мюнхен, 1948. — С. 154-165.

21. Окіншевич Л. Лекції з історії українського права. Право державне: Доба станового суспільства. (На правах рукопису).— Мюнхен: Укр. вільний ун-т, 1947. — 171 с.

22. Окіншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. / Л. Окіншевич. — К.: Окрема відбитка з вип. 4 Праць комісії для вивчення історії зах.-рус. та укр. права, 1929. — Ч. 1.: Генеральна рада. — 425 с.

23. Окіншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. / Л. Окіншевич. — Ч. 2: Рада старшин // Праці Комісії для вивчення західно-руського та українського права. — К., 1930.— Вип. 8. — 352 с.

24. Права, по котрым судится малороссийский народ / [под ред. проф. А.Ф. Кистяковского]. — К.: Университетские известия, 1879. — 1069 с.

25. Слабченко М. Наказанія въ жизни првъ Малоросси XVII - XVIII ст. „Опыты по истории права Малороссии XVII - XVIII ст.“ / М. Слабченко. — Одесса, 1911.

26. Слабченко М. Судівництво на Україні XVII-XVIII ст. / М. Слабченко. — Харків: Союз, 1919.— 39 с.

27. Теличенко И. Очерк кодификации малороссийского права до введения Свода законов / И. Теличенко // Киевская старина. — 1888. — Т. 23. — № 10. — С. 22-63.

28. Товстоліс М. Суть застави за Литовським Статутом / М. Товстоліс // Праці Комісії для вивчення західно-руського й українського права. — Вип. 6.— К., 1929.— С. 111-158.

29. Черкаський І.Ю. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVII-XVIII вв. / І.Ю. Черкаський // Праці комісії для вивчення історії західно-руського та українського права. — К.: УАН, 1928. — Вип. 4. — 714 с.

30. Чубатий М. Про правне становище Церкви в козацькій державі і Богослов'я / М. Чубатий. — Т. III. — Вип. 1-3. — Львів, 1925.

31. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / [Ю.С. Шемшученко (відпов. ред.) та ін.].— К.: Укр. енцикл., 1998-2004.— Т. 1-5.

32. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: в 3-х т. / [ред. кол. П.С. Сохань та ін.]. — К.: Наук. думка, 1990. — Т. 1. — 578 с.; Т. 2. — 558 с.; Т. 3. — 557 с. (Пам'ятки іст. думки України).

33. Яковлів А. Про копні суди на Україні / А. Яковлів. — Прага, 1930.

34. Яковлів А. Українське право / А. Яковлів // Українська культура : лекції / [за ред. Д. Антоновича; упоряд. С. Ульяновська]. — К.: Либідь, 1993. — С. 222-236.

Стецюк Б.Р.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України*

Надійшла до редакції: 23.04.2015

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**